

Nirxandinek Li Ser Berhema *Kurdistan û Kurd Lêkolîneke Siyasî û Aborî*

A Review on Kurdistan and Kurds A Political and Economic Review

Ebdurrehman Qasimlo, Weşanên Lîs, 2012.
293 Rûpel, ISBN: 978-605-4997-49-2

Çekdar ALPGAN

Çekdar ALPGAN | <https://orcid.org/0009-0002-4742-8322> | alpgan56@gmail.com
Graduate Student, Mardin Artuklu University Institute of Living Languages in Turkey,
Kurdish Language and Culture Department, Mardin, Türkiye

Citation:

Alpgan, Ç. (2025). Nirxandinek Li Ser Berhema Kurdistan û Kurd Lêkolîneke Siyasî û Aborî. *Nubihar Akademi* 23, 195-198.

Submission Date	13.05.2025
Acceptance Date	27.06.2025
Publication Date	30.06.2025
Article Type	Book Review
Peer-Review	Book reviews are not sent to reviewers. They are checked by section editor and language editors.
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.net
Conflicts of Interest	There is no conflict of interest between the author and any parties in the article.
Complaints	The author(s) has no conflict of interest to declare. You may send any complaints to nubiharakademi@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Pirsgirêka Kurdistan û Kurd di nava sînorên wekî çar dewlet ên li Rojhilata Navîn de sed sala zêdetir e heye û ev pirsgirêk hêja jî didome. Ji bo sedem û çareserkirina vê pirsgirêkê ev mijar gelek caran hatiye niqaşkirin û lekolîn kirin. Lê belê ji bo ku em reçeteyek bikaribin derxînin holê gerek li ser mijara Kurdistan û Kurd de em çarçoveyeka berfirehî binêrin. Divê em bi perspektîfeke dîrokî, aborî û siyasî li Kurd û Kurdistanê binêrin û baş analîz bikin. Dr. Ebdurrehman Qasimlo siyasetmedar û akademîsyenê navder ê kurd e ku doktoraya xwe di beşa aboriyê de qedandiye û li zanîngehê de jî li ser vê beşê de ders daye. Dr. Ebdurrehman Qasimlo di vê pirtûka xwe ya *Kurdistan û Kurd* de ji bo çareseriyê û pirsgirêka ku di nav çar dewletên Rojhilata Navîn de bûye girêhişk geriyaye û bi hûrgilî fikir û peşniyarên xwe aniye ziman. Nivîskar vê berhema xwe de di çarçoveyeka berfirehî de lêkolîneka siyasî û aborî kiriye. Li ser vî pirsgirêkê jî bi awayekî akademîk û hûrgilî sekinîye û vê berhemê derxistîye holê.

Pirtûka *Kurdistan û Kurd* ji sê beşan pêk tê û hundurê her beşê de jî mijar bi fesila hatiye cihê kirin û her fesil jî sernavên kurt ên cûda hatiye cihê kirin. Beşa ewil sê fesil, beşa duduya heşt fesil û beşa sisê ya jî du fesilin. Yanî hemû pirtûk tev bi hev re sê beş û sêzdeh fesilan pêk tê. Di dawîya wê de jî netîce, gotina dawiyê û çavkanî hene.

Her çiqas navê pirtûkê lêkolîneka siyasî û aborî hatibe nivîsadin jî, pirtûk di beşa xwe ya yekem de sernava “Behsa Dîrok û Coxrafayê” de li ser coxrafyaya û hejmara nîfus, dîn, xwendin, ziman û edebiyata Kurdistanê sekinîye. Nivîskar li ser hemû perçeyên Kurdistanê bi çavkanîyên têr û tije agahîya dide. Dr. Qasimlo dema ku behsa hejmara dînen Kurdistanê dike ji bo Dersîmê jî şîî nivîsandiye, lê belê çawa wergerê pirtûkê jî diyar kiriye ku mirovên Dersîmê ya xwe şîî qebûl nakin û ji xwe re dibêjin elewî. Hemwelatên wê herêmê jî ya mirovên Dersîmiyan wek elewî dizanin û ji wan re tu car nabêjin şîî. Nivîskar piştî jî di fesila duduyan de bi kurtayî be jî li ser dîroka Kurd û Kurdistanê rawestiyaye. Qasimlo nava vê fesilê de pirsên wekî eslê kurdan ji ku derê tê, dîroka kurdan ji ku dest pê dike û parçekirina Kurdistanê çawa çêbûye dibersivîne. Ev agahîyên di fesila ewil de hatiye danîn, ji bona ew xwînerên ku li ser mijara Kurd û Kurdistanê de hîç tiştê nizanin, di hişên wan xwîneran de li ser Kurd û Kurdistanê de şemayekê ava dike. Ev şema û mijarên vê beşê de bi saya cetwelên hejmara zelaltir dibe û nivîskar derfeta berawirdkirinê jî dide xwînerên xwe. Bi saya vî derfeta berawirdkirinê, xwîner digihîje hejmara dînen li Kurdistanê û hejmara bawermendên van dînan.

Piştî jî nivîskar di fesila dawî ya beşa yekem de pirsên wekî li parvekirina Kurdistanê de listikên dewlet ên emperyalîstan çî bûn, berteka kurdan, bûyer û serhildanên kurdan çawa çêbûye dibersivîne.

Nivîskar vê beşê de li ser her perçeyên Kurdistanê cûda bi cûda sekiniye. Qasimlo di vê beşê de bandora bûyer û serhildanên parçeyekî Kurdistanê li ser perçeyên din ên Kurdistanê û berteka parçeyên din ên Kurdistanê li hember van bûyer û serhildanan pir baş rave kiriye. Dr. Qasimlo bi van vegotina re beşa ewil diqedîne û şema ya di hişê xwîneran de hatibû avakirin hîn xurtir dike. Ji bona vê beşa yekem a pirtûkê, em dikarin bibêjin ku mebesta nivîskar ne ew e ku bi tevahî li ser dîrok û serhildanên Kurdistanê bisekine. Li vir de armanca nivîskar tenê ew e ku ew xwînerên ku cara ewil li ser navê Kurd û Kurdistanê de dixwazin lekolîn bikin, ji bo di hişên wan de

şemayek çêbe ev beş hatiye çêkirin. Çimkî nivîskar hingê behsa dîroka Kurdan kiriye li kurtayî behs kiriye û pişt re jî çûye li ser armanca xwe ya nivîsandina vê pirtûkê.

Beşa duyemîn “Aboriya Kurdistanê” ye. Ev beş di nava pirtûkê de xwediyê cihê herî mezin û berfireh e. Nivîskar vê beşê çawa me li jor de jî gotibû, li ser heşt fesilan ava kiriye û her fesil jî di nava xwe de xwediyê mijarekê ye. Qasimlo hûrgilî li ser aboriya Kurdistanê sekinîye û xwestîye ku awayekî zanistî di der heqê aboriya Kurdistanê de agahîya bide û rewşa Kurdistanê û rewşa gelên Kurdistanê derxîne holê.

Nivîskar di beşa duduyan de li ser aboriya Kurdistanê perspektîfêkê çêdike. Qasimlo di vê perspektîfê de pêşî li ser aboriya Kurdistanê nêrîneke giştî derdixîne li ber xwînerên xwe. Pişt re jî li ser milkiyeta axê de bersiva pirsên wekê parvekirin a axa Kurdistan çawa çêbûye û di encamê de rêjeya parvekirinê çawa hatiye çêkirin, bi cetwela hejmaran radigihîne xwînerên xwe. Paşê, nivîskar bi zanistî diyar dike ku çiqas axa Kurdistanê di destê xwedî milk, dewlet, şah, weqf û gundiyan de ye. Li gorî cetwela hejmaran nişan dide ku sedî 60 ê gundiyan ne kêm û ne jî zêde axa wan tune ye û ji sedî 23 yê gudiyan jî kêmê hektarek axa wan heye. Qasimlo dewama vê beşê de li axa Kurdistan a Îranê de kîjan berhem heye û kîjan mahsûl tê hilberandin diyar dike. Nivîskar piştî ku bi hûrgilî li ser xalên sanayî, bezirganî û ciyê petrolê di aboriya neteweyî de disekine û van xalan bi zanyarî dinirxîne û pişt re jî dawîkirina vê beşê jî tîne.

Dr. Qasimlo taybetî li ser xala petrola Kurdistanê de zêde sekinîye. Ji ber ku weke ku di bêşa dawiyê de jî ê bide diyar kirin ku sebeba meseleya kurdan û hebûna petrola ku di Kurdistanê de derdikeve bi hev re girêdayî ne. Em dikarin ji bona vê beşê bejin ku Qasimlo li ser vê beşê hûrgilî û xurtî sekinîye, lê em sê çar xalê vê beşê jê derxinin di beşa duyem de piranî li ser Kurdistana Îranê agahî hatîye danin. Eger nivîskar bi awayekî hevseng li ser perçeyên din ên Kurdistanê jî rawestiyaya, dibe ku ê xwîner bêtir sûd werbigirta.

Dr. Qasimlo beşa dawiyê jî ku dibe beşa sisêyan, kiriye du fesil. Qasimlo fesila yekem a beşa sisêyan de li ser “Meseleya Kurd” di dema îro de sekinîye. Nivîskar berî behsa çareserkirina meseleya Kurd bike ewil behsa karakterê taybeti yê meseleya kurd kiriye. Qasimlo di vê beşê de diyar dike ku Kurdistan bi destên dewlet ên emperyalîstan ji bo berjewendiyên wan dewletan hatiye perçekirin û di navbera kurdan de jî sînorên sunî hatiye kişandin. Ev sînorên sunî hingê hatiye kişandin axa Kurdistanê bûye çar perçe û hemû dewlemendiyên wê di nav çar dewletên Rojhilata Navîn de hatiye parvekirin.

Nivîskar di vê beşê de diyar dike ku dewletên emperyalîst çav berdane petrola ku li Kurdistanê tê derxistin. Nivîskar fikrên xwe yên li ser berjewendiyên dewlet ên emperyalîsta bi gotinên “Şerê Cihanê yê Yekem ve çarenivîsa kurdan bi petrolê ve hatiye girêdan ku heta niha jî ji bo welatên sermayedarî madeke xav a gelek girîng e. Bi vî awayî Kurdistan ji bo ku çavkaniyeke dewlemend a petrolê ye, roj bi roj ji bo welatên sermayedarî giringtir dibe.” tîne ziman (Qasimlo, 2012, r. 240-241). Piştî jî dewletên emperyalîstan ji bo kurdan wekî dijminê serekeyî penase dike û wekî sebeba mesele ya kurdan dibîne. Nivîskar ji bona çareserkirinê jî şûna model a sermayedarîyê derbazbûna model a sosyalîzmê bêhtir gûncav û baştir dibîne. Li vir de jî

em dibînin ku nivîskar zêde li ser bandora Yekîtiya Sovyetê de maye û çareserkirinê jî di bin îdeolojîya Yekîtiya Sovyetê de dibîne. Dr. Qasimlo dewletên Brîtanya, Fransa û Emerîkayê wekê dewletên emperyalîst dibîne û Yekîtiya Sovyetê jî ji kurda re wekî alîgir nîşan dide, lê belê çavkaniyên din wekî Bîranînên Îhsan Nûrî Paşa (Mahmutzade, 2020) û ew hevpeyvînên Mele Mistefa Barzanî (Shehtman & Babekr, 2010) re hatine kirin jî nîşanê me dide ku Yekîtiya Sovyetê ji ber rewşa niha ya kurdan de çawa Qasimlo diyar dike wisa ne bêguneh û ne masûm e. Dr. Qasimlo dawîyê vê beşê de, mafê neteweyan ji bo qedera xwe bi xwe tayîn bikin ji bo kurdan jî wekî mafek dibîne. Dr. Qasimlo carekê din jî dubare dike ku çareserkirina meseleya kurdan di Rojhilata Navîn de peşkevîna demokrasî û sosyalîzmê ve girêdayî ye.

Paşê Dr. Qasimlo piştî beşên “Netîce, Gotina Dawî û Çavkanî” yê pirtûka xwe diqedîne. Nivîskar beşên netîceyê û gotina dawî de armanca nivîsandina vê pirtûkê diyar dike û fikrên xwe yên li ser çareserkirina mesele ya kurd de berhev dike û digihîne encamê. Dr. Ebdurrahman Qasimlo li ser çavkanî ya jî gelek sekiniye û ji bo vê berhemê derxîne holê lêkolîneka xurt kiriye. Nivîskar ji çavkaniyên wekî Rûsî, Îranî, Îngilîzî, Fransîzî, Almanî, Tirkî û gelek ên din sûd wergirtiye.

Ev berhem hingê tê nivîsandin nava cîhanê de şerê sar heye. Ev şer di navbera du sistemen xurt de ye û piraniya dinya yê jî ketiye bin bandorên tevgerên van her du sisteman. Ev şerê sar, salan di navbera Emerîka û Yekîtiya Sovyetê de berdewam kir. Vê pirtûkê de jî em dibînin ku Dr. Ebdurrahman Qasimlo jî tesîra sistema Yekîtiya Sovyetê de maye. Ji bona wî, em dikarin bêjin ku vî pirtûkê de hin tehlîlên ku li ser kurdan de hatiye kirin ne li gorî rewş û rastiya kurdan e. Lê em li tevayî ya pirtûkê binêrin em dikarin bêjin ku lêkolînekê xurt e. Beşa yekem û beşa sêyem li gorî xwînerên giştî ye guncav e. Lê belê beşa duyem piranî wek lêkolînekê akademîk em dikarin bixwînin û jê sûd werbigirin. Dr. Qasimlo wan fikrên xwe yên ku pirtûkê de diyar dike bi hêz diparêze û bi çavkaniyan jî piştgirî dide wan. Di encamê de em dikarin bêjin ku pirtûka Dr. Ebdurrehman Qasimlo Kurdistan û Kurd pirtûkekî hêjayê xwendinêye xwînerê jê sûd werbigire. Dawî jî em dikarin bêjin ku Qasimlo akademîsyen û siyasethedarekî qenc û peşketî bû. Tespîten ku di vê pirtûkê de hatine kirin divê li ser wan bi baldarî werine sekinandin.

Çavkanî/References

Qasimlo, E. (2012). Kurdistan û Kurd lêkolîneke siyasî û aborî. (Wer. Ziya Avcı). Îskitler-Ankara: Weşanên Lîs.

Mahmutzade, R. Ş. (2020). General İhsan Nuri Paşa. (Çev. İbrahim Sungur). İskitler-Ankara Sîtav Yayınları.

Shehtman, P. & Babekr, X. (2010). Kürdistan Bayrağının Altında Mustafa Barzani Yaşamı ve Eylemi. (Çev. Kamiz Şeddadi). İstanbul: Avesta Yayınları.